

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ СІЛЬСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ДО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

О. Б. Урсуленко

Херсонський державний університет, khersonskarada@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор Блинова О. Є.

В умовах модернізації вищої освіти слід зважити на три основних компоненти: високоякісний викладацький потенціал, якісні освітні програми, високий рівень мотивованості вступників до навчання в університеті. До сучасного фахівця висуваються загальнокультурні та професійні вимоги. Вони мають вміти працювати у колективі, бути творчими та ініціативними, здатними до постійної цілеспрямованої роботи, яка вимагає значних зусиль, бути орієнтованими на результати діяльності, вміти приймати самостійні рішення. В умовах нестабільності суспільства, для адаптації до змінних умов потрібні фахівці, які здатні діяти в умовах невизначеності, вести самостійний пошук складних завдань. На наш погляд, найбільш важливим є перший рік навчання в вишах, період адаптації.

Викладачі університетів відмічають зниження рівня готовності випускників шкіл до умов та вимог навчання в університеті, зауважують, що при зацікавленості закладів вищої освіти у збереженні контингенту студентів, особливої уваги до молоді, яка завершує навчання у закладах середньої освіти та починає навчання в університетах, вимагається з боку психологічних служб [1; 5].

Серед проблем, які постають перед психологічними службами, виділяється за своїм значенням адаптація до навчання в університеті. Справа у тому, що саме успішна адаптація є рішучим чинником актуалізації резервних можливостей тих, хто навчається, та їх готовності до подолання різних труднощів, з якими вони стикаються у процесі навчання.

Адаптація передбачає вплив як суб'єктивних (які залежать від студентів), так і об'єктивних чинників (які більшою мірою залежать від зовнішніх обставин).

Дослідження адаптації сільських школярів до навчання в університеті було проведено Т. Ц. Дугаровою, И. Ж. Шахмаловою [2], С. Н. Храменим, А. В. Никитенко [4]. Вони вивчали різні аспекти адаптації студентів, що відображають її умови, специфіку, зміст, структуру.

Одним із пускових механізмів процесу адаптації людини є зміна навколишнього середовища. Зокрема, при вступі до закладу вищої освіти мова йде про зміну культурно-освітнього середовища, включаючи всі її компоненти: предметно-просторовий, соціальний (комунікативний), психодидактичний (діяльнісний) [2].

В психологічній адаптації студентів в університеті розрізняють адаптацію до навчальної діяльності (пристосування до нових форм викладання, до іншого режиму праці та відпочинку, самостійному способу життя та ін.), адаптацію до навчальної групи (залучення до колективу студентів, засвоєння його правил, традицій), адаптацію до майбутньої професії (засвоєння професійних знань, вмінь, навичок, якостей). Якщо адаптація до майбутньої професії припадає переважно на старші курси та продовжується при вступі на роботу, то адаптація до навчальної діяльності та навчальної групи має бути здійсненою якомога раніше. Інакше у студента можуть виникати складнощі в актуалізації необхідних для успішного навчання та оволодіння професією пізнавальних та особистісних ресурсів.

Якщо студент не зможе у стислий термін засвоїти ті вимоги, які до нього висуваються в університеті, а також знайти спільну мову та взаєморозуміння з однокурсниками та викладачами, то це, без сумніву, впливає на його навчальні успіхи та його бажання навчатися, і може призвести до відрахування з університету.

Наприклад, А. О. Реан визначає адаптацію як «процес і результат внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування та самозмінювання індивіда у нових

умовах існування» [3, с. 17]. Поняття «адаптованість» відображає результативну сторону процесу адаптації. Відповідно, адаптованість студентів до навчання в університеті передбачає:

- задовільний психологічний та фізичний стан студента у навчальних та позанавчальних ситуаціях в університеті;
- прийняття студентом соціальних очікувань та вимог, які висуваються до його поведінки в університеті, а також відповідність поведінки до цих умов;
- здатність обирати бажаний для себе напрям та використовувати ті умови, які сприяють здійсненню своїх навчальних та особистісних прагнень та цілей.

На жаль, не всі студенти однаково успішно адаптуються до нових умов життєдіяльності. Особливо проблемною є адаптація для таких студентів, які крім освітнього середовища, змінюють ще й соціокультурне середовище, зокрема, для студентів, які приїхали для навчання із села до міста.

Для сільських першокурсників характерними є невпевненість, замкненість, образливість, агресивність. Студенти-селяни гірше, ніж студенти-містяни, адаптуються до університетського середовища та взаємодії з різними людьми на формальному та неформальному рівнях, частіше відчують негативні емоційні стани, під впливом яких поводяться імпульсивно, проявляють вербальну агресію, чи навпаки замикаються у собі, уникають контактів з іншими людьми. Внаслідок цього, така поведінка викликає труднощі психологічної адаптації, негативно впливає на процес професійного становлення у рамках закладу освіти та професійну ефективність навіть після закінчення вишу [1; 5].

Метою нашого дослідження було з'ясування, які психологічні особливості ускладнюють процес адаптації першокурсників із сільської місцевості. У дослідженні взяли участь 37 першокурсників за походженням із сільської місцевості. Було вивчено: 1) основні труднощі сільських студентів (анкета); мотивація навчання в університеті (методика Т. Ільїної); 3) психологічний клімат групи (за Є. І. Роговим); 4) комунікативні та організаторські здібності (КОС).

З'ясовано, що найбільші труднощі сільські респонденти відчувають у навчанні (45,9%). Труднощі пов'язані із великим обсягом та складністю навчального матеріалу. Такі особистісні особливості студентів, як замкненість, невпевненість, нерішучість, є передумовами для труднощів у спілкуванні з викладачами (32,4%). На третьому місці – побутові складнощі (27,0%). Сільські студенти, які мешкають у гуртожитку, стикаються з незвичними побутовими умовами – проживання в одній кімнаті з малознайомими людьми, спільна кухня та душ, певні правила та розпорядок проживання та ін. У одних студентів такі нові житлово-побутові умови викликають радість, навіть, захват, у інших – роздратування, обурення.

Для того, щоб розуміти мотивацію студентів та прогнозувати її динаміку, важливо знати про її стан, спираючись на результати психодіагностичного обстеження. Для 56,7% респондентів характерною є зовнішня (негативна) мотивація навчання в університеті – мотив отримання диплому (престиж професії, висока заробітна плата, легкість у навчанні). Таким чином, до чинників зовнішньої мотивації можна віднести такі: відсутність можливості вступити до іншого університету, відсутність матеріальної підтримки, вступ «за компанію» з друзями, уникнення служби в армії і т. ін.

Вивчення психологічного клімату студентської групи дозволило виявити, що 59,4% першокурсників відмічають у студентській групі середній та низький рівні психологічного комфорту. Показниками психологічного клімату студентської групи є: тон настрою членів групи, рівень взаємодії, міра співпереживання один одному, повага, колективні почуття (гордість, переживання, ставлення до успіхів та невдач, доброзичливість, взаємодопомога).

При вивченні комунікативних та організаторських здібностей (КОС) було з'ясовано, що комунікативні здібності знаходяться на недостатньому рівні розвитку у 64,8% опитаних, організаторські – у 70,3%.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати виразність соціальних мотивів у студентів, несформованість навчальних вмінь та навичок,

недостатній рівень розвитку особистісних якостей (вміння працювати в групі, комунікативні та організаторські здібності).

Таким чином, вважаємо за необхідне розробку спеціальної програми адаптації студентів-першокурсників, які приїхали із села до міста з метою навчання в університеті, для зниження рівня труднощів у навчанні, переходу зовнішньої мотивації навчання у внутрішню мотивацію, підвищення ефективності та благополуччя у міжособистісному спілкуванні з однокурсниками та викладачами, для сприяння соціальній активності студентів.

Література:

1. Урсулєнко О. Б. Міська ідентичність як чинник психологічного благополуччя студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2020. Вип. 1. С. 160–167. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-1-22>
2. Дугарова Т. Ц., Шахмалова І. Ж. Особенности адаптации сельских студентов к обучению в вузе: проблемы и пути решения. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2016. № 1 (166). С. 57-62.
3. Реан А. А., Кудашев А. Р., Баранов А. А. Психология адаптации личности. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. 479 с.
4. Храмушин С. Н., Никитенко А. В. Психологическая адаптация выпускников сельских школ к условиям вуза. *Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования*. 2016. № 3. С. 140-146.
5. Blynova, O. Ye., Ursulenko, O. B. The features of the influence of urban identity on the social and psychological adaptation of students. *Insight: the psychological dimensions of society: scientific journal*. 2020. – Issue 3. – Pp. 70–83. DOI:10.32999/2663-970X/2020-3-5